

Nino Raspudić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
nraspudi@ffz.hr

Ljudska priroda kod Machiavellija: antropološki pesimizam kao podloga političkog »realizma«

Sažetak

O poimanju ljudske prirode u Machiavellijevu djelu možemo govoriti na dvije razine. Prva je razina njegov temeljni antropološki pesimizam. Polazna je točka Machiavellijeve političke filozofije da su ljudi po prirodi skloni zlu, što, kako navodi u Raspravama o prvoj dekadi Tita Livija, kao početnu pretpostavku mora uzeti i svaki zakonodavac. Na drugoj razini, narav je pojedinoga čovjeka po njemu bitno nepromjenjiva pa kada se ona slaže s vremenima, on uspijeva (primjer pape Julija II.), a kada je u neskladu s onim što zahtijeva kontekst, neuspjeh je neizbježan. Na nizu primjera iz Machiavellijevih djela pokazuje se da je njegov pesimistički uvid u ljudsku prirodu temelj na kojem se gradi cijela njegova politička teorija. Zlu i sebičnosti sklona ljudska priroda objašnjenje je za stvaranja zajednice, zakona i državnih institucija, ali i dinamike koja dovodi do njihovog kvarenja i propasti.

Ključne riječi

Niccolò Machiavelli, ljudska priroda, antropološki pesimizam

Osnovna je teza ovog članka da je antropološki pesimizam ključna premisa na kojoj se gradi Machiavellijeva politička teorija. Nemoguće je decidirano odgovoriti na pitanje je li Machiavellijevo negativno gledanje na ljudsku prirodu posljedica njegove, na koncu traumatične političke prakse, ali tvrdimo da je ono u svakom slučaju neizostavan element, dijelom i 'uzrok' njegove političke teorije, što ćemo nastojati argumentirati nizom primjera iz njegovih djela. Na početku treba razjasniti može li se uopće govoriti o Machiavellijevu pretpostavljanju nečega što okvirno možemo nazvati »ljudskom prirodom« i što bi bilo zajedničko svim ljudima kroz povijest. Njegov je odgovor na to pitanje pozitivan jer da ljudi u bitnome nisu uvijek isti, iz povijesti ne bismo mogli ništa naučiti. To se, prije svega, odnosi na njihovu biološku uvjetovanost i temporalnu ograničenost »jer se ljudi, kao što je u predgovoru rečeno, radahu, življahu i umirahu, uvijek jednim istim poretkom«. ¹

Machiavelli ističe kako u svim narodima i u svim vremenima vladaju iste strasti. Zato se u različitim narodima često vide ista zbivanja:

1

Niccolò Machiavelli, *Discorsi sopra la prima decada di Tito Livio*, Rizzoli, Milano 2013., str. 94. Prijevod je moj jer je u hrvatskom prijevodu (usp. Niccolò Machiavelli, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, u: Niccolò Machiavelli, *Izabrano djelo*, sv. 1, preveo Damir

Grubiša, Globus, Zagreb 1985.) ovaj odlomak preveden neprecizno pa se gubi smisao. U izvorniku: »[P]erché gli uomini, come nella prefazione nostra si disse, nacquero, vissero e morirono, sempre con uno medesimo ordine.«

»Tko razmotri sadašnje i prošle zgode lako uvidi da svi narodi imaju iste želje i ista raspoloženja i da je tako bilo oduvijek.«²

Razboriti ljudi, ne bez razloga, kažu da onaj koji želi vidjeti što će biti, neka razmotri ono što je bilo

»... jer se sve na svijetu u svako doba može usporediti s onim što se događalo u drevnim vremenima. Razlog je tome činjenica da su sve to djela ljudi, kojima su vladale i kojima uvijek vladaju iste strasti, pa zato nužno dolaze i do istih rezultata.«³

I. Ljudi su po prirodi opaki

Kakve su to »iste strasti« koje uvijek vladaju ljudima? Machiavellijev je odgovor na liniji antropološkog pesimizma. Polazna točka njegove političke filozofije uvid je da su ljudi po prirodi skloni zlu i da teže slijediti vlastiti sebični interes nauštrb drugih. Sličan antropološki pesimizam, u širem smislu, nalazi se u temeljima judeo-kršćanske civilizacije: čovjek je palo biće, obilježeno istočnim grijehom, slab, sebičan, kukavan, sklon grijehu i posrtanju. Dok se u kršćanstvu čovjeku pruža prilika za izlazak iz takvog stanja Božjom milošću, kod Machiavellija se djelomični društveni »spas« događa spletom okolnosti, nuždom udruživanja za opstanak, odlučnošću utemeljitelja država, vizionarstvom zakonodavaca i zdravim društvenim konfliktom koji na kraju može dovesti do dobrih institucija, kao u antičkom Rimu, koje ljude čine boljima ili ih barem odvrćaju od činjenja zla.

Iz premise da je čovjek po prirodi sklon zlu slijedi konzervativno stajalište kako, prije svega, treba njegovati baštinu, čuvati institucije, tradicije, običaje, zakone, procedure, nadograđivati ih u novim kontekstima, dok su najveće društveno zlo, o čemu kod Machiavellija nema dvojbe, nered i anarhija.⁴

Machiavelli ne ostavlja dojam cinika koji uživa u mračnom uvidu o ljudskoj prirodi. Svjestan je skandaloznosti svojih poučaka, ali isto tako argumentira kako biti isključivo dobar među drugim akterima koji nisu takvi u političkoj igri znači sigurnu propast. Radi se gotovo o tragičnoj udaljenosti između onoga »kako se živi« i onoga »kako bi valjalo živjeti«, političke prakse i moralnog ideala. Ako se želi opstati, nužan je (a)moralni kompromis.

Tako u važnom XV. poglavlju *Vladara* Machiavelli piše:

»Mnogi su zamišljali republike i monarhije za koje se nije nikada ni vidjelo ni čulo da su odisa postojale. Od toga kako se živi do toga kako bi valjalo živjeti toliko je daleko da onaj koji zanemaruje ono što se radi zbog onoga što bi se imalo raditi, prije da nastoji oko svoje propasti negoli oko održanja; među tolikima koji nisu dobri mora propasti čovjek koji hoće da u svemu postupa kako je dobro. Stoga vladar koji želi opstati mora nužno naučiti da ne bude dobar, pa se toga držati, ili od toga odstupati, već prema potrebi.«⁵

U XXIII. poglavlju *Vladara* ističe:

»[L]judi će uvijek biti opaki, ako ih neka nužda ne prisili da budu dobri.«⁶

Vidjet ćemo kasnije kako ta nužda djeluje putem zakona i odgoja. U devetom poglavlju prve knjige *Rasprava o prvoj dekadi Tita Livija*⁷ Machiavelli tvrdi kako su »ljudi skloniji zlu nego dobru«.⁸ U XVII. poglavlju *Vladara*, naslovljenom »O okrutnosti i blagosti«, raspravljajući o tome je li bolje da se podanici vladara vole ili da ga se boje, zaključuje kako bi valjalo i jedno i drugo, ali s obzirom na to da je to teško spojiti zajedno, mnogo je sigurnije da se vladara boje, nego da ga vole, a potom dodaje:

»Jer se o ljudima općenito može reći ovo: nezahvalni su, nepouzdana, prijetvorni i himbeni, klone se opasnosti i pohlepnji su za dobitkom; ako im dobro činiš, uz tebe su, nude ti krv svoju i

imutak, život i djecu, kako sam to već kazao, kad je potreba daleko; no kad se nevolja primakne, oni izmiču.«⁹

Upravo zbog opake prirode ljudi dilema se rješava tako da je bolje da se vladara boje, nego da ga vole:

»[L]judi se manje ustručavaju da uvrijede nekoga koji želi da ga ljube, negoli nekoga koji im je ulijevao strah; jer ljubav se podržava vezom zahvalnosti, samo što ljudi, opaki kao što jesu, tu vezu raskidaju kad god im je to od koristi; strah se pak podržava neprestanom prijetnjom kazne.«¹⁰

Poučavajući kako treba vladati ljudima, Machiavelli se nužno mora dotaknuti i toga kakvi su ljudi. Tako, primjerice, argumentira uputu da vladar, ako želi izbjeći mržnji, ne smije posezati za imutkom podanika, tejom da »ljudi brže zaboravljaju smrt očevu negoli gubitak očevine«.¹¹ Iz toga se može zaključiti kako im je, u perspektivi gubitka, važnija imovina od najbliže emotivne veze, ali i da je osvetoljubivost, kao i mržnja općenito, jak pokretač ljudskog djelovanja.

Machiavellijevo pesimistično gledanje na ljudsku prirodu dobro se vidi i u razmatranju treba li vladar održati zadanu riječ. U širem smislu, riječ je o napetosti između stvarnih materijalnih odnosa i interesa, s jedne strane, i stvaranja slike svijeta u međusobnoj političkoj komunikaciji, s druge. »Dati riječ« ulazi u sferu ekonomike povjerenja koja se pokazuje vrlo krhkom. Po Machiavellijevu mišljenju, razborit vladar ne može niti treba održati zadanu riječ ako mu to škodi i ako su nestali uzroci koji su ga naveli da nešto obeća. Ključno opravdanje za takav savjet sljedeća je teza:

»Kad bi svi ljudi bili dobri, ovaj savjet ne bi bio dobar; no jer su opaki i ne bi oni držali vjeru što je tebi zadadoše ne moraš je ni ti držati prema njima.«¹²

Vidimo kako je antropološki pesimizam temelj onoga što neki eufemistički nazivaju Machiavellijevim političkim »realizmom«. Opet je opravdanje nemoralnog savjeta u relacijskom odnosu prema drugima, poput: »kad bi svi bili dobri«, »među tolikima koji nisu dobri« itd. Zlo drugih je već tu pa biti dobar u takvom kontekstu nužno znači političku propast. To već prisutno zlo je poput nekog istočnog grijeha unutar političke arene, koje onda diktira amoralno ponašanje i novih aktera koji bi po sebi možda i mogli postupati drugačije, ali moraju ići protiv moralnih normi jer bi inače propali.

2
N. Machiavelli, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, str. 206.

3
Ibid., str. 348.

4
Heraklit u tom smislu kaže da se narod treba boriti za zakone kao za zidove svoje.

5
Niccolò Machiavelli, *Vladar*, u: *Izabrano djelo*, sv. 1, preveo Damir Grubiša, Globus, Zagreb 1985., str. 125–126.

6
Ibid., str. 141.

7
U nastavku teksta navodit će se skraćenim naslovom *Rasprave*.

8
N. Machiavelli, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, str. 170. U izvorniku: »[S]endo gli uomini piu' proni al male che al bene.«

9
N. Machiavelli, *Vladar*, str. 128.

10
Ibid.

11
Ibid.

12
Ibid., str. 129. U izvorniku »tristi« (*opaki*).

S druge strane, čini se kako Machiavelli ne samo da ne negira moguću sklonost dobru kod nekih ljudi, poput sklonosti održati zadanu riječ, biti dobar prema drugima i sl., nego je, štoviše, potvrđuje jer upravo odvrća od takvog ponašanja, čiji ishod u političkoj praksi među zlim »drugima« znači siguran poraz. Dakle, što se duže preživljava u političkoj borbi, vjerojatnije je da se vuklo nemoralne poteze jer oni koji uvijek i u svemu hoće biti dobri vrlo rano poraženi ispadaju iz igre.

U djelima svih ljudi, a posebno vladara, gleda se na ishod.

»Neka, dakle, vladar pazi na to da pobjeđuje i da održi državu; sredstva će se uvijek smatrati kao časna i svatko će ih hvaliti, jer svjetina se zanosi prividom i uspjehom same stvari; a na svijetu i nema doli svjetine (...).«¹³

Vjerojatnost da će određeno vladarevo ponašanje dovesti do poželjnog ishoda Machiavelli izvlači iz brojnih primjera iz povijesti i njemu suvremene prakse.

U dinamici Machiavellijeve političke filozofije posebnu važnost ima odnos između privida i zbilje. Upravo se tu vidi umijeće vještog vladara. U XXV. poglavlju *Rasprava*, naslovljenom »Tko hoće reformirati staru državu u slobodan grad treba da zadrži bar nešto od starih oblika vlasti«, govori se o važnosti stvaranja privida, u ovom slučaju zadržavanja nekih formi starog uređenja, kako narod ne bi imao dojam da se poredak promijenio i da je novo uređenje drugačije od starog »jer se ljudi obično zavaravaju prividom kao da je zbilja, dapače, mnogo puta ih se više doimlje ono što je prividno negoli ono što je u zbilji«. ¹⁴ Na sličan način, Machiavelli u *Vladaru* tvrdi:

»[L]judi su toliko tupi i toliko se pokoravaju nuždi, kad nadode, da će onaj koji vara uvijek naći nekoga tko će se dati prevariti.«¹⁵

Odnos privida i zbilje (npr. zadana riječ, strah/ljubav, kako vladar izgleda prema van, prevara itd.) jedna je od niti koja se provlači kroz cijeli »sistem« Machiavellijeve političke misli. Valja uočiti i da navedeno ljudsko pokoravanje nuždi pokazuje kako oni većinom nisu stvorenja sklona utopijama, koja bi bila spremna žrtvovati se u nadi ostvarenja bolje zajednice ili nekog drugog višeg cilja.

O poimanju ljudske prirode kod Machiavellija puno se može zaključiti i iz 'animalistike' kojom se koristi. U *Vladaru* ističe kako postoje dva načina borbe: zakonima i silom. Prvi je način svojstven ljudima, drugi životinjama. No budući da prvi način mnogo puta nije dovoljan, potrebno je pribjeći drugom. Stoga je za vladara nužno znati dobro upotrebljavati životinju i čovjeka. Time se čovjek redefinira kao *zoon politikon* jer iz te perspektive čovjek više nije političko biće kao 'čisti čovjek', nego kao dijelom čovjek, dijelom životinja. Gdje je on potpun čovjek? Tamo gdje se bori isključivo zakonima. No takva čista »čovječna« situacija u političkoj je praksi očito nezamisliva. Machiavelli navodi kako to vladare otvoreno poučavaju stari pisci, primjerice u priči kako je Ahileja odgojio kentaur Hiron. Taj mit iščitava tako da vladar mora znati upotrebljavati i jednu i drugu prirodu.

»Kad je već vladaru nužno da se služi životinjskim svojstvima, mora između njih izabrati lisicu i lava, jer se lav ne može braniti od mreže, a lisica od vukova.«¹⁶

Kako to protumačiti? Machiavelli ne spominje jednu, već dvije životinje čija bi svojstva vladar trebao znati koristiti, očito jer svojstvo jedne odgovara jednoj vrsti konteksta ili zahtjeva vremena, a druga drugom. Zašto ih nema više? Zašto ne govori, primjerice, o četiri ili osam životinja i jednako toliko svojstava koja bi vladar trebao imati u svom 'katalogu' djelovanja? Ne bi bilo

sasvim neutemeljeno povezati svojstva lisice i lava s opreznim i žestokim djelovanjem, kao dva osnovna modaliteta o kojima će biti više riječi u sljedećem poglavlju. Roberto Esposito uočava kako kod Machiavellija između ljudskosti i animalnosti nije bezdan kao kod Hobbesa koji odvaja »vukove« iz prirodnog stanja od podanika iz građanskog: vuk je dio čovjeka, kao što je i priroda dio civilizacije.¹⁷ Dakle, možemo govoriti o dvojstvu palog čovjeka koji u političkoj praksi nužno kombinira načine borbe svojstvene ljudima i životinjama.

II. Individualna priroda kao kob

U Machiavellijevim djelima govori se i o ljudskoj prirodi kao zadanosti s kojom se rađa pojedini politički akter. Na individualnoj razini svatko ima svoju prirodu, u smislu karaktera, protiv čijih se nagnuća teško može boriti.¹⁸ Po Machiavelliju, narav je pojedinog čovjeka nepromjenjiva pa kada se ona slaže s vremenima on uspijeva (navodi primjer pape Julija II.), a kada je u neskladu s onim što zahtijeva kontekst, neuspjeh je neizbježan. No utječe li razvijanje svijesti o vlastitoj prirodi imalo na taj sklop? Ako se to samoanalizom osvijestiti, može li se djelovanje barem dijelom ukrotiti i prilagoditi onome što zahtijeva kontekst, a ne biti slijepa marioneta vlastite zadane prirode?

Put za razrješenje te dileme može se tražiti u Machiavellijevoj raspravi o savjetovanju u XXIII. poglavlju *Vladara* o kojem će biti riječi kasnije. Mudar bi bio onaj vladar koji ima mogućnost autorefleksije, koji se može odmaknuti od vlastite prirode i kritički je sagledati i, ako ne promijeniti, barem je donekle kontrolirati i krotiti racionalnim uvidima u ono što zahtijevaju okolnosti. Time se približavamo jednoj od ključnih tema makijavelistike: odnosu između sreće, u smislu sudbine, spleta vanjskih okolnosti koje ne ovise o nama (*Fortuna*) i vrline (*virtù*). XXIV. poglavlje, koje prethodi toj raspravi u *Vladaru*, naslovljeno je »Zbog čega su talijanski vladari izgubili svoje države«. To je važno pitanje koje Machiavelli postavlja u stanju poraza, na rubu očajja. U sljedećem, XXV. poglavlju, naslovljenom »Koliki je utjecaj sudbine na ljudska djela i kako se sudbini možemo oduprijeti«, kreće u općenitije razmatranje i iznosi slavnu tezu:

»[M]oglo bi, držim, biti istina da sudbina upravlja polovicom naših djela, ali da onu drugu polovicu (ili otprilike toliko) prepušta nama.«¹⁹

Leži li unutar te polovice prepuštene nama i naša određenost vlastitom prirodom i spada li onda njen sklad ili nesklad s vremenima također u deriviranu Fortunu pa na dubljoj razini povećava njezin utjecaj na ishod na više od polovice? »Imam sreću« u smislu prigode, spleta vanjskih okolnosti, povoljnog povijesnog trenutka, ali imam i sreću da se vladarev karakter, vladareva priroda slaže s onim što trenutak zahtijeva. Vladar koji se u svemu oslanja na

13
Ibid., str. 130.

14
N. Machiavelli, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, str. 191.

15
N. Machiavelli, *Vladar*, str. 129.

16
Ibid.

17
Usp. Roberto Esposito, *Pensiero vivente. Origine e attualità della filosofia italiana*, Einaudi, Torino 2010., str. 52.

18
Još je Heraklit kazivao kako je ćud čovjekova sudbina.

19
N. Machiavelli, *Vladar*, str. 142.

Fortunu, poučava Machiavelli, propada s njenom promjenom. Sretan je onaj čiji način djelovanja odgovara zahtjevima vremena, a nesretan onaj čije je postupanje neusklađeno s okolnostima. Netko tko uspijeva jednim načinom, npr. obzirno i strpljivo, a vrijeme i stvari kreću se na način da je to njegovo držanje u takvoj situaciji dobro, uspijeva, ali ako se vrijeme i okolnosti promijene, propada jer ne mijenja način djelovanja. Machiavelli fatalistički zaključuje kako se ne nalazi čovjek tako razborit da se zna tomu prilagoditi.²⁰ Objašnjava da su tomu dva razloga. Prvi razlog: čovjek ne može odstupiti od onoga čemu ga gura njegova priroda. Drugi razlog: budući da je uvijek uspijevaao idući jednim putem, ne može ga se uvjeriti da je dobro odstupiti od njega. Obziran čovjek, kad dođe vrijeme da se postupa žestoko, ne zna tako činiti, stoga propada; jer kad bi se narav pojedinog čovjeka mogla mijenjati s vremenima i okolnostima, ne bi se mijenjala Fortuna. Dakle, Fortuna je u bitnome sklad ili nesklad načina postupanja (većinom determiniranog vlastitom prirodom) i vremena/okolnosti. Gledano s druge strane, i u Fortuni ima jedan moment vrline u smislu odnosa vrline i (ne)slaganja vrline s okolnostima. Fortuna je, dakle, relacijski pojam koji određuje i nečija priroda, u spoju s okolnostima. Machiavelli navodi primjer pape Julija II. koji je u svim svojim djelovanjima uvijek postupao žestoko, a vrijeme i okolnosti odgovarali su tom načinu djelovanja pa je uvijek imao sretan ishod. No kratkoća njegova života nije mu dala osjetiti suprotno jer da su došla vremena u kojima je trebalo postupati obzirno, uslijedila bi njegova propast zato što ne bi mogao odstupiti od onih načina na koje ga je priroda činila sklonim.²¹

Radi se o ranom uvidu, o čemu svjedoči Machiavellijevo pismo upućeno Giovanniju Battisti Soderiniju 13. – 21. rujna 1506. godine. U njemu piše kako vjeruje da kao što je Priroda sačinila svakog čovjeka s različitim licem, tako je svakomu dala različit um i maštu po kojima se svatko upravlja. A budući da se vremena mijenjaju, a poredci stvari su različiti, sretan je onaj čije se postupanje slaže s vremenom, a nesretan je onaj koji je svojim djelovanjima različit od onoga što zahtijeva vrijeme i poredak stvari. Onaj koji bi bio toliko mudar da spozna vrijeme i poredak stvari i da im se prilagodi imao bi uvijek dobru Fortunu.

»Ali kako nema takvih mudraca, jer su ljudi ponajprije kratkovidni, a zatim ne mogu zapovijedati svojoj naravi, iz toga slijedi da se Fortuna mijenja i zapovijeda ljudima i drži ih pod svojim jarmom.«²²

U IX. poglavlju treće knjige *Rasprava* Machiavelli ponovno raspravlja o tome kako se mora mijenjati s vremenima onaj koji želi uvijek imati dobru Fortunu i prebacuje to na višu razinu države, kao argument za republikanizam:

»Zbog toga je dugovječnija republika i duže joj je Fortuna sklona nego vladavini pojedinca, jer se ona može bolje prilagoditi vremenima negoli vladar, zbog različitosti građana koji u njoj žive. Čovjek, naime, naviknut postupati na jedan način nikad se ne mijenja, kao što je rečeno, pa je neizbježno da propadne kad se promijene vremena oprečna tom njegovom načinu.«²³

Ljudi ne mogu dobro procijeniti ni razliku između vremena svoje mladosti i starosti jer i kad se vremena ne mijenjaju, oni imaju drugačije težnje, ugone, razmatranja u mladosti i starosti. U predgovoru druge knjige *Rasprava* Machiavelli ističe:

»Budući, naime, da ljudima kad ostare popusti snaga, a poraste razbor i mudrost, ono što im se u mladosti činilo podnošljivim i dobrim, nužno kad ostare smatraju nepodnošljivim i zlim, pa umjesto da optužuju svoje rasuđivanje oni zbog toga optužuju vremena. Kako su, osim toga, ljudske želje nezasićne, jer po prirodi čovjek može i hoće sve zaželjati a po fortuni malo toga može dobiti, neprestance dolazi do nezadovoljstva u ljudskom biću i dosadi mu ono što posjedu-

je, pa ljudi kude sadašnja vremena, hvale prošla a žele buduća, iako ih na to ne navodi nikakav razuman povod.«²⁴

Tri stoljeća kasnije isti gorki uvid izrazit će Giacomo Leopardi u svojoj teoriji ugone: ljudi beskonačno teže za ugodom, a s obzirom da tu težnju nikada ne mogu potpuno zadovoljiti, nužno su nesretni. Otuda i Leopardijev pesimizam i politički antiutopizam jer izvor zla i nesreće nalazi se u samom čovjeku, u temeljnoj kontradikciji njegove prirode, a ne među ljudima, u institucijama, običajima, političkim poredcima i sl.

Uzevši u obzir tako oslikanu ljudsku prirodu, postavlja se pitanje: na koji način dobri zakoni i političke institucije uspijevaju mnoštvo sebičnih i nezahvalnih pojedinaca uskladiti u više dobro, koje je za Machiavellija, prije svega, republika, s Rimskom Republikom kao idealom? Uzevši u obzir ljudsku prirodu kako je oslikava Machiavelli, u toj orkestraciji sebičnih individualnih priroda u sklad civiliziranog života u uređenoj državi ima nečega providnosno čudesnog. Dolazimo do pitanja ustanovljenja države.

III. Ustanovljenje države, dobar poredak od zlih ljudi

Prema Machiavelliju, u temelju zakonodavstva, bez kojeg nema države, leži uvjerenje kako su ljudi po prirodi skloni zlu. U III. poglavlju prve knjige *Rasprava* naglašava:

»Kao što pokazuju svi koji rasuđuju o političkom životu, i povijest koja je puna primjera, tko utemeljuje republiku i uspostavlja joj zakone treba da sve ljude smatra opakima i da pretpostavlja kako će protiv njega svoju pakost okrenuti kad god im se za to ukaže povoljna prilika (...).«²⁵

Dakle, treba poći od istine o ljudskoj prirodi kako je vidi Machiavelli. No mogu li i kako ljudi u zajednici postupati i dobro? Tu za njega nema dvojbe:

»[L]judi dobra djela čine jedino iz nužde, ali čim im se pruži sloboda odlučivanja te se uzmognu rasposajati, odmah posvuda nastanu neredi i poremećaji.«²⁶

Machiavelli ističe kako glad i siromaštvo čine ljude radišnima, a zakoni dobrima. Gdje stvar samo po sebi bez zakona dobro djeluje, nije nužan zakon; ali kad taj dobar običaj izostaje, odmah je nužan zakon.

Zakon je, dakle, stalni podsjetnik na zloću ljudske prirode. Teološki bismo rekli: na palog čovjeka. Na ovom se mjestu neočekivano približavamo razmatranju o Zakonu svetog Pavla apostola, posebno izraženog u Poslanici Rimljanima. Što je više zakona, može se zaključiti da su ljudi tim više opakiji ili da ih zakonodavac takvima smatra.

20

Ostaje otvoreno pitanje može li ga se poučiti tomu da mu razbor bude veći, npr. čitanjem Machiavellija ili kvalitetnim savjetnicima.

21

Usp. *ibid.*, str. 143.

22

Niccolò Machiavelli, *Politička i skaradna pisma*, preveo Mate Maras, Globus, Zagreb 1987., str. 162–163.

23

N. Machiavelli, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, str. 308.

24

Ibid., str. 232.

25

Ibid., str. 160.

26

Ibid.

Na početku fizička potreba (glad i siromaštvo) tjera ljude u društvo. Iz oskudice rađa se nužnost međuljudske suradnje da bi se osigurao opstanak. Kad nestane neposrednog pritiska nužde, iako je ona stalno iza ugla jer svaki dan treba osigurati uvjete egzistencije, tu su zakoni da ljude održe dobrima.²⁷ Dakle, kada više nema nužde, poredak održavaju zakon i strah od kazne. Tko su zakonodavci i što ih motivira i nadahnjuje? Postoje li, ipak, neki posebno vrsni, da ne kažemo moralno uzvišeniji, ljudi koji dugoročno razmišljaju i rade za opće dobro? Tko su oni i zašto to čine, Machiavelli ne objašnjava, ali posebno časti utemeljitelje religija, država, zakona – ukratko: društvenog poretka.

Kad se ustanove države i zakoni unutar njih, da bi one opstale i bile zdrave i snažne, potrebna je unutrašnja dinamika i neka vrsta konstruktivne političke napetosti. I u *Vladaru* i u *Raspravama* Machiavelli piše kako u svakom gradu postoje dvije težnje: narod ne želi da njime vladaju velikaši i tlače ga, a velikaši žele vladati narodom i tlačiti ga. Roberto Esposito, referirajući se na Machiavellija, piše kako, slično galenskoj teoriji tjelesnih sokova, i u gradu zdravlje političkog tijela proizlazi iz uravnoteženog kontrasta, prije svega, iz dinamičke ravnoteže dviju snaga – ranije spomenute želje velikaša da vladaju nad pukom i njegovog opiranja toj težnji.²⁸ U Machiavellijevu djelu, poredak je po sebi konfliktan, a taj konflikt uređen je institucionalnim mehanizmima. Kada konflikt degenerira u funkciji privatnih ili neposredno ekonomskih interesa, gubi vlastitu političku konotaciju i klizi prema građanskom ratu.²⁹ Esposito uočava kako kod Machiavellija konflikt nije među pojedinim individuama, kao u hobbesovskom prirodnom stanju, već među skupinama ljudi koje pokreću različite i suprotstavljene želje. U Rimskoj Republici to su bili velikaši i narod. Konfliktno uređenje ili uređeni konflikt kod Machiavellija rezultira onim što on naziva miješanom državom.³⁰

Machiavelli uočava kako je ljudima u početku dovoljno obraniti se i osigurati da drugi ne dominiraju nad njima. Od toga se zatim uspinju do vrijeđanja drugih i želje da dominiraju nad drugima. Ljudska stvarnost je, dakle, pomična – čim postanu slobodni od tlačenja, ljudi teže tlačiti druge. Osim toga, u dobru se brzo zasite. Nadalje, ljudima se ne čini da sigurno posjeduju ono što imaju ako ne stječu i drugo. Maurizio Viroli je u specifičnoj interpretaciji Machiavellija kao savjetnika suvremenog talijanskog birača odavde izvlačio zaključak kako je naivno misliti da na izborima trebamo glasati za bogate i moćne u vjeri da su oni manje skloni korupciji jer im, tobože, ne treba novca i moći, čega već imaju dovoljno, pa stoga neće krasti od javnog dobra. To je pogrešno mišljenje jer užitak je u procesu stjecanja, a ne u akumuliranom. Oni koji imaju mnogo žele uvijek još više i nisu zadovoljni ako ne stječu dalje.³¹

Jednom ustanovljena država i dobri zakoni nisu vječna stečevina jer se politička dinamika nastavlja dalje pa s vremenom može dovesti i do kvarenja običaja, što može biti fatalno za državu.

IV. Kako se kvare običaji i države i što se tu može učiniti

U XXXVII. poglavlju prve knjige *Rasprava* Machiavelli piše kako su »ljudi od prirode takvi da sve mogu poželjeti, ali sve ne mogu dobiti, a kako je želja uvijek veća od mogućnosti da se ostvari, dolazi do nezadovoljstva onim što se ima i do neispunjenosti«. ³² Iz tog proizlazi promjenjivost Fortune – jer dijelom u želji da imaju više, a dijelom iz straha da ne izgube stečeno, dolazi do neprijateljstva, iz čega nastaje propast jedne zemlje i uzdizanje druge.

Sličnu dinamiku opisuje i u XXI. poglavlju treće knjige *Rasprava*, objašnjavajući zašto je Hanibal Barka drugačijim ponašanjem od Scipiona Starijeg postigao u Italiji isti ishod kao Scipion u Španjolskoj:

»Prvi je u želji ljudi za novotarijama, tolikoj da najčešće novosti priželjkuju i oni kojima je dobro i oni kojima je slabo, jer, kao što je drugom prigodom rečeno, ljudima dosadi dobro, a u zlu se ojade. Zbog takve dakle želje u nekoj se zemlji vrata otvaraju svakome tko donosi neku novinu, pa ako je stranac, trče za njim, ako je sunarodnjak, oko njega se okupljaju, procjenjuju ga i pomažu, pa kako god postupao on tamo uvelike napreduje.«³³

Iz navedenih mjesta može se zaključiti kako je prvi pokretač političke dinamike ljudska priroda, želja za novim, za dodatnim stjecanjem ili osiguranjem onoga što se ima. Kada forma više nije dovoljno dobra da obuzdava tu ljudsku materiju, treba je mijenjati. Po Machiavellijevu mišljenju, to može učiniti samo izniman pojedinac. Rijetki su primjeri ljudi poput Romula koji su spremni djelovati i amoralno i koristiti problematična sredstva pri osvajanju i učvršćivanju vlasti, a onda ustanoviti Senat kao trajnu instituciju koja će održavati državu i nakon njih. Machiavelli ističe kako u povijesti uvijek pojedinac ustanovljuje ili bitno reformira državu, a narod je potom mudriji u njenom održavanju i usavršavanju. Ta teza premošćuje tobožnju diskrepanciju između *Vladara* i *Rasprava* i čini izlišnim pitanje je li pravi Machiavelli republikanac iz *Rasprava* ili onaj koji u *Vladaru* zaziva odlučnog, po potrebi i nemoralnog monarha. U dramatičnoj situaciji Italije njegova vremena, čije države sve više gube neovisnost i padaju u ruke stranaca, situaciju žurno može spasiti samo odlučan pojedinac. U *Raspravama* Machiavelli raspravlja općenitije, *sub specie aeternitatis*, i tu se republika pokazuje kao bolji okvir u stabilnim situacijama. Prednost je vladara brzina djelovanja, no slabost je, koja često zna biti kobna, što se pojedinac teško može oduprijeti nagnućima vlastite prirode, pa i onda kada kontekst zahtijeva drugačije djelovanje. U tom smislu, doza fatalizma uvijek preostaje, primjerice kada Machiavelli raspravlja o vladarevim savjetnicima:

»Vladar se, međutim, mora uvijek savjetovati, ali onda kada on to hoće, a ne kad to hoće drugi; štoviše, mora u svakom ubiti volju da ga, neupitan, u nečem savjetuje.«³⁴

Treba puno pitati i strpljivo slušati istinu. No vladar koji već po sebi nije razborit ne može biti dobro savjetovan:

»[D]obri savjeti, od koga god potekli, moraju biti posljedica vladareve razboritosti, a ne da razboritost vladareva bude posljedica dobrih savjeta.«³⁵

27

U tom smislu treba vidjeti i raspravu o tome je li bolje ustanoviti gradove u plodnim ili u neplodnim krajevima, u kojoj kao primjer grada podignutog u neplodnom kraju Machiavelli navodi i Dubrovnik.

28

Usp. R. Esposito, *Pensiero vivente*, str. 54.

29

Usp. *ibid.*, str. 56.

30

Usp. *ibid.*, str. 58.

31

Usp. Maurizio Viroli, *Scegliere il Principe: i consigli di Machiavelli al cittadino elettore*, Laterza, Rim, Bari 2013., str. 29.

32

N. Machiavelli, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, str. 202.

33

Ibid., str. 323.

34

N. Machiavelli, *Vladar*, str. 141.

35

Ibid.

Dakle, mudar vladar otvoren je spoznavanju promjenjivog konteksta i prilagodavanju njemu, a u tome mu pomažu dobri savjeti. Ako već nije *a priori* dovoljno mudar da je spreman zatražiti savjete, promisliti o njima i poslušati one koji su korisni, nema mu pomoći. Savjetnici su, u tom smislu, neka vrsta pomoćnika za odmicanje od nagnuća vlastite prirode, most prema dobrom postupanju u skladu sa zahtjevima vremena, put prema boljoj Fortuni. Onaj tko je potpuno zatvoren i podčinjen vlastitim nagnućima, tj. vlastitoj prirodi, ne može biti savjetovan pa je fatalno podčinjen Fortuni i u trenutku kad mu ona postane nesklaona, nužno propada.

Jedan od najvećih modernih kritičara Machiavellija, Leo Strauss, po pitanju odnosa utemeljenja države i morala sažima Machiavellijevo stajalište sljedećom tezom – vrlina pretpostavlja političku zajednicu, a političkoj zajednici prethodi pred-moralni ili sub-moralni čovjek i utemeljena je od takvog čovjeka. Dakle, moralnost je moguća tek nakon što su njeni uvjeti stvoreni, a ti uvjeti ne mogu biti stvoreni moralno: moral počiva na onome što se moralnom čovjeku mora činiti nemoralnim. Stoga se u situaciji utemeljenja države, njenog spasa ili reforme korumpirane države ne mogu primjenjivati moralni kriteriji koji vrijede u stabilnoj zajednici. Strauss ističe kako kod Machiavellija prvi utemeljitelji zajednice nisu božanski inspirirani dobročinitelji, nego ljudi poput Cesara Borgije ili Septimija Severa.

»Moralnost može postojati samo na otoku koji je stvorila ili štiti nemoralnost.«³⁶

Radi se o neopravdanoj generalizaciji jer to kod Machiavellija nije nužno niti su svi utemeljitelji koje on navodi nemoralni. Dovoljno je u tom pogledu navesti Mojsija.

Strauss ispravno ističe kako kod Machiavellija republike nisu uvijek moguće, točnije, nisu moguće na početku stvaranja države i ako su ljudi korumpirani.³⁷ Budući da samo vlast, zakon i druge institucije čine ljude dobrima, oni su loši ili korumpirani prije utemeljenja zajednice. Kasnija je korupcija posljedica stanja svijesti koje slijedi iz velike nejednakosti u moći i bogatstvu među članovima zajednice.³⁸ To razjašnjava još jedan prividni paradoks Machiavellijeve odbojnosti prema Cezaru. Iako se divi beskrupuloznim osvajačima moći, onima koji bez respekta grabe Fortunu, Machiavelli ih cijeni kad djeluju u novim državama, o čemu svjedoči VI. poglavlje *Vladara* »O novim vladavinama, do kojih se dolazi vlastitim oružjem i hrabrošću«. Drugačije sudi kad je riječ o državi poput Rimske Republike, koja nije nova, već dobro uređena i navikla na slobodu, a koja je odjednom ugušena nasiljem.³⁹ Zato osuđuje Cezara, čije bi jednako postupanje svakako pozdravio pri osnivanju nove vladavine ili reformiranju korumpirane države.

Federico Chabod ističe jednu drugu Machiavellijevu kontradikciju, koja za razliku od prethodnih, to doista i jest – kako pomiriti njegov teorijski pesimizam i neograničeno povjerenje u vladara i u narod koji čeka iskupitelja?⁴⁰ Možemo ići i korak dalje od Chaboda i reći kako je puno veća diskrepancija između zadnjeg, dvadeset šestog poglavlja *Vladara* i prethodnih dvadeset i pet, nego što je između *Vladara* i *Rasprava*. U zadnjem poglavlju *Vladara*, naslovljenom »Poziv da se Italija digne na noge i oslobodi barbarskoga jarma«, Machiavelli patetično zaziva iskupitelja Italije i nakon političkog »realizma« prethodnih poglavlja odjednom postaje utopist. Čak se i stil i ton radikalno mijenjaju: nakon hladne, povremeno i brutalno amoralne analize tijekom cijelog *Vladara*, u zadnjem poglavlju Machiavelli postaje strastveni patriot zabrinut za domovinu, rabi uzvišeni stil, a na koncu, ne bez patetike,

citira Francesca Petrarca. Chabod u *Vladaru* na svakom koraku vidi očajnički napor da se osovi na noge ono što mora propasti, »tragičan pokušaj stvaranja u praznom«. ⁴¹ O tome najbolje svjedoči navedeno zadnje poglavlje. Ispada da je sve prije njega napisano u grčevitom pokušaju da se iskuje savršeno oružje za utopijski cilj izražen na kraju. Može li se iz toga zaključiti kako su najveći utopisti po pitanju cilja u stanju biti najveći realisti u opisivanju sredstava za njegovo postizanje?

Machiavellijeva opsesivna tema, potaknuta tadašnjim stanjem Firence i Italije, problem je iskvarenog naroda i mogućnosti popravljavanja korumpirane države. Poglavlje XVII. prve knjige *Rasprava* govori o tome kako iskvaren narod, ako kojim slučajem i dođe do slobode, teško može ostati slobodan. Zaključuje kako tamo gdje materijal nije iskvaren, nemiri i drugi skandali ne štete; gdje je iskvaren, dobro uređeni zakoni ne pomažu, osim ako ih ne donosi netko tko krajnjom silom tjera ljude na njihovo poštivanje tako da 'materijal' postane dobar. No ako taj i uspije, čim umre, sve se brzo vraća na prethodno stanje, za što Machiavelli navodi primjer Tebe. ⁴² Ljudi su skloni kvarenju, ali ih zakoni i dobri običaji drže podalje od zla. Ali ta je brana krhka jer se običaji lako kvare pa onda do izražaja brzo dođe iskonska ljudska priroda. U poglavlju XVIII. iste knjige, naslovljenom »Kako se u iskvarenom gradu može održati slobodna država, ako već postoji, ili uspostaviti, ako je nema«, Machiavelli ističe kako, kao što dobri običaji za svoje održanje trebaju dobre zakone, tako i zakoni da bi se poštivali trebaju dobre običaje. Osim toga, zakoni neke republike doneseni u početku kad su ljudi bili dobri, nisu više prikladni kasnije kada oni postanu opaki. Za to navodi povijesni primjer. Nakon svih osvajanja i nakon što su pokorili opasne neprijatelje, Rimljani su bili sigurni. Rimski narod počeo je tada konzule birati ne prema vrsnoći, već prema dopadljivosti, uzdižući na tu čast one koji su znali bolje zabaviti ljude, a ne one koji su znali bolje pobijediti neprijatelje, a potom i one koji su imali više moći, pa su dobri ostali izvan toga. Sve će to kasnije dovesti do propasti jer drugačiji poredak treba za opakog nego za dobrog.

Slijedi uvid koji je važan za razumijevanje 'drugačijeg Machiavellija' iz *Vladara*:

»A kako reformiranje političkog života pretpostavlja dobrog čovjeka, a nasilno postajanje vladarom republike pretpostavlja zlog čovjeka, rijetko se kad događa da dobar čovjek želi postati vladarom zlim putem, makar mu cilj bio dobar, i da zao čovjek postavši vladarom želi dobro djelovati i ikad osjeti potrebu da se dobro posluži vlašću koju je na zao način stekao.« ⁴³

Ne objašnjava kako dolazi do tog rijetkog, iznimnog slučaja, već ponavlja da je teško ili nemoguće u iskvarenim gradovima održati republiku ili je stvoriti

36

Leo Strauss, *Thoughts on Machiavelli*, University of Chicago Press, Chicago, London 1992., str. 255.

37

Usp. *ibid.*, str. 266

38

Usp. *ibid.*, str. 267.

39

Usp. Rodolfo de Mattei, *Dal premachiavellismo all'antimachiavellismo*, Sansoni, Firenca 1969., str. 349.

40

Usp. Federico Chabod, *Scritti su Machiavelli*, Einaudi, Torino 1964., str. 85.

41

Ibid., str. 89.

42

Usp. N. Machiavelli, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, str. 183.

43

Ibid., str. 185.

ponovno. A i kad bi se moglo, bilo bi nužno više je svesti prema kraljevskoj vlasti nego narodnoj državi. Kada se država stvori i uredi, povećava se moralna odgovornost vladara. Daljnje očitovanje ljudske zloće njihova je odgovornost. Tako u poglavlju XXIX. treće knjige *Rasprava* Machiavelli ističe kako se grijesi naroda rađaju od vladara:

»Neka se vladari ne žale grijesi li narod kojim vladaju, jer takve pogreške nastaju ili zbog njegova nehaja ili zato što se i on prlja sličnim grijesima. I tko bude raspravljao o narodima našeg doba, koje je bio glas zbog lupeština i sličnih zlodjela, opazit će da im je podrijetlo isključivo u onima što su njima vladali, a koji su i sami takvi.«⁴⁴

Još jedan ključ za objašnjavanje 'pomaknutosti' *Vladara* u odnosu na republikanizam *Rasprava* leži u iskvarenosti Firence i Italije. Po Machiavellijevu mišljenju, zbog toga u njima nikada nije bilo republike ni pravog političkog života. U takvim je krajevima nemoguće uspostaviti republiku. Reformiranje je moguće samo uspostavljanjem kraljevstva jer nisu dovoljni samo zakoni da obuzdaju iskvarenost nego i veća sila, kraljevska ruka.

»Trebalo, dakle, republiku uspostaviti tamo gdje vlada velika jednakost, a vladavinu pojedinca gdje je velika nejednakost; inače će se stvoriti nešto u čemu nema razmjera i što će malo potrajati.«⁴⁵

Na tom mjestu eksplicitno kaže da su bolje vladavine naroda nego pojedinih vladara (*principi*). Ako vladari nadmašuju narod u uspostavljanju zakona, oblikovanju uljudenog života, uspostavljanju novih statuta i porredaka, narodi su jednako toliko superiorni u održavanju uređenih stvari, čime doprinose slavi onoga tko ih je uredio. No kvarna ljudska priroda vrebala ispod površine i najbolje uređenih zajednica. U XLII. poglavlju prve knjige *Rasprava*, naslovljenom »Koliko se lako ljudi mogu potkupiti«, Machiavelli tvrdi kako se ljudi lako korumpiraju i postaju suprotne prirode, koliko god bili dobri i dobro odgojeni. Navodi primjer mladosti koja je podržavala Apijeve tiranije za malo koristi. Stoga, zakonodavci trebaju odlučnije obuzdati ljudske težnje i oduzeti im svaku nadu da mogu nekažnjeno grijesiti.

Machiavelli na više mjesta naglašava važnost odgoja kao dodatne uzde opakoj ljudskoj prirodi. Razmatrajući zašto su u davnim vremenima narodi više voljeli slobodu nego u njegovo vrijeme, zaključuje da to proizlazi iz različitog odgoja u odnosu na antički, a što se pak temelji na različitoj religiji. Naša religija pokazala nam je istinu i pravi put, učinila je da manje cijenimo čast svijeta. Pogani su stavili u svijet najveće dobro i zato su bili u svojim djelovanjima okrutniji.⁴⁶ No razlike uočava i na nižim razinama:

»Čini se da ne samo od grada do grada ima razlika u stanovitim običajima i ustanovama te u ljudima, koji su negdje čvršći, negdje mekši, nego tih razlika ima i u istom gradu od obitelji do obitelji.«⁴⁷

Ističe kako to ne dolazi samo od krvi (danas bismo rekli gena) jer se ona mijenja putem različitih brakova nego i iz različitog odgoja koji jedna obitelj ima u odnosu na drugu. Odgoj je razlog zašto jake republike i izvrsni ljudi zadržavaju istu hrabrost i isto dostojanstvo pri svakoj Fortuni:

»[O]holosti kad je fortuna naklonjena, i kukavnosti kad nije, podrijetlo je u tvome ponašanju i u odgoju koji si primio: ako je odgoj slab i tašt, takav i postaneš, ako je drugačiji, i ti postaneš drugačiji, a omogućiti ti da bolje spoznaš život, manje ćeš se veseliti dobru i manje ćeš se žalostiti zbog zla.«⁴⁸

Sličan »stoički Machiavelli« iskazuje se na više mjesta i u njegovu pismu.

Zaključak

Na više mjesta u svojim djelima Machiavelli ističe da su ljudi po prirodi skloni zlu. Nužda borbe za opstanak tjera ih u zajednicu. Djelovanjem zakonodavaca, utemeljitelja država i poretka postavlja se granica zloj ljudskoj prirodi za više dobro. Zakoni, dobri običaji i odgoj uzde su ljudskoj prirodi u uređenoj zajednici. Stoga, ako se postavi pitanje je li ljudska priroda ontološki zadana ili kontekstualno uvjetovana, odgovor je kako su, po Machiavellijevu mišljenju, ljudi po prirodi skloni zlu; dakle, ne nužno uvijek i u svemu zli. U kontekstu dobrih zakona, običaja i odgoja ta će sklonost biti zauzdana. No ljudska je stvarnost dinamična pa podzemno djelovanje opake ljudske prirode kroz nezadovoljstvo onim što se ima, želju za novim stjecanjem i za vladanjem nad drugima s vremenom dovodi do kvarenja običaja, potom i zakona, poput agrarnog zakona u Rimu.

Iskvarena zajednica, ako se ne reformira, nužno propada, a može ju reformirati samo odlučan i po potrebi amoralan vladar koji će uspostaviti novi okvir za moralnost. Vladavina naroda bolja je u uspostavljenoj i zakonski uređenoj državi, no u stvaranju nove ili reformiranju korumpirane države Machiavelli zaziva čvrstu ruku jednog vladara. Stoga, *Vladar*, napisan u očaju zbog propadanja talijanskih država, o čemu svjedoči njegovo zadnje poglavlje, nije u kontradikciji s Machiavellijevim republikanizmom iz *Rasprava o prvoj dekadi Tita Livija*. Pokazuje se da je u osnovama i Machiavellijeva republikanizma, kao pravila, i čvrste ruke jednog vladara, kao iznimke u navedenim posebnim okolnostima, leži antropološki pesimizam, tj. uvjerenje da su ljudi po prirodi skloni zlu. Taj uvid temelj je Machiavellijeve političke teorije; na toj premisi gradi se zakonodavstvo, dioba vlasti, dinamička ravnoteža uređenog konflikta – ukratko: politika.

Nino Raspudić

Human Nature in Machiavelli: Anthropological Pessimism as the Basis of Political »Realism«

Abstract

The concept of human nature in Machiavelli's work can be discussed on two levels. The first level regards its fundamental anthropological pessimism. The starting points of Machiavelli's political philosophy is that people are inclined by nature to be evil, which, as quoted in The Discourses on Livy, must be taken as a starting assumption by every legislator. On the second level, the nature of a particular man is essentially unchangeable, and thus when it agrees with the times, he succeeds (Pope Julius II being an example), and when a man is in contradiction with what is required by the context, failure is inevitable. Many examples from Machiavelli's work show that his pessimistic insight into human nature is the foundation upon which his entire political theory is built. The human nature, prone to evil and selfishness, is the explanation for the creation of communities, laws and state institutions, but also for the dynamics that lead to their decay and destruction.

Keywords

Niccolò Machiavelli, human nature, anthropological pessimism

44
Ibid., str. 332.

45
Ibid., str. 224.

46
Ibid., str. 237.

47
Ibid., str. 351.

48
Ibid., str. 336.